

Foredrag til DAC's årsmøde, 2024, af Viggo Fischer:

DACs begyndelse og tiden derefter.

Jeg har fået en venlig opfordring fra DAC's formand Elin Petersen til at sige et par ord som optakt til årsmødet om hvordan Den danske Afghanistankomité – DAC - begyndte, og hvordan de første år forløb. Det er – som sagt - 40 år siden komiteen blev stiftet.

Fyrretyve år, lang tid. Sikke mange ændringer til det gode, til det dårlige, til det gode og tilbage til det dårlige. I disse måneder i Afghanistan måske det dårligste i tre kvartårhundrede for kvindernes og pigernes situation. Frigørelsen for kvinderne begyndte i slutningen af 1950'erne i først hovedstaden Kabul. Der kom to store tilbageslag knyttet til de nuværende magthavere. Men hele den lange rejse beskæftiger jeg mig ikke med i dag, derimod med de ca. 10 første år.

Jeg vil begynde med et par tanker om 'Danmark i Afghanistan' – eller nærmere: danskere i Afghanistan. Hvornår begyndte det egentlig - engagementet? Jeg tænker ikke på de eventyrlystne unge rygsæksturister, der efter 2. verdenskrig tog den direkte vej gennem Afghanistan med det ene mål for øje at komme billigt og hurtigt til det magiske Indien. De satte sig ikke mange spor. Men det var der andre, der gjorde.

Jeg tænker på den danske forsker på Centralasien Henning Haslund-Christensen, der i 1948 opholdt sig i Kabul for at

forberede endnu en af sine lange ekspeditioner. Men han døde i Kabul det år, og ligger begravet på byens lille kristne kirkegård. Jeg har været der i begyndelsen af nullerne sammen med hans søn daværende hofmarskal Søren Haslund-Christensen, der døde i 2021, 88 år gammel. Søren var i mange år en solid støtte for Afghanistankomiteen. Han rejste med os til Herat for at være med til markeringen af udvidelsen af vores sygehus i Gozarah nær Herats lufthavn.

Med på rejsen til fulgte hans søn, filmproducenten Michael Haslund-Christensen, der desværre fik et kort liv. Han døde pludseligt den 22. december, 2023 kun 58 år gammel. På turen til Herat sammen med sin far optog han en lille film om DAC.

Hofmarskalens deltagelse i vores rejse åbnede døren til et særligt, viste det sig historisk besøg hos den gamle konge Mohammed Zahir Shah i hans residens i Kabul. Han var kort tid før kommet hjem efter de 29 års eksil i Italien. Han blev væltet i 1973 af sin ambitiøse fætter Daoud, ved et statskup, da kongen var til øjenlæge i Italien. Det gik skidt for fætteren og for Afghanistan, men det er en helt anden historie. Kongen døde i 2007. Hans svækkede helbred tillod ham ikke at gennemføre den ambition, som han gav udtryk for over for os, om at komme ud og møde sit folk igen.

Et andet navn, som heller ikke bør glemmes, er den danske etnograf Klaus Ferdinand, der døde i 2005. Han foretog en enestående kortlægning af nomadernes liv i Afghanistan – kuchierne. Han rejste rundt med dem, og hans videnskabelige arbejde blev internationalt anerkendt.

Hvor mange nomader er der i Afghanistan? Jeg har set et gammelt estimat på 3 millioner. En lille bemærkning, udenfor mit oplæg: da DAC havde et solidt godt budget, før UM's omlægning af indsatsen, havde vi faktisk et lille hjælpeprogram for nomaderne med vaccination, når de kom forbi i Herat-provinsen.

Ferdinand fortalte yderst interessant om sin forskning på et DAC-årsmøde få år før sin død, og jeg er ham meget taknemmelig fordi han, trods i sit travle liv alligevel fandt plads til at læse udkastet til min Afghanistan bog og kom med mange værdifulde inputs.

Et par ord om bogen. Da jeg – uventet - blev formand for DAC, tænkte jeg, nu må du nok hellere vide lidt mere om Afghanistan og gik på biblioteket for at låne nogle bøger om det land. Der var ingen. Tja så må jeg hellere skrive en selv. Den impuls-beslutning viste sig at være ikke så let at gennemføre, men jeg fik da et lille offentligt legat, så jeg kunne flyve til Nebraska, hvor der i universitetet i Omaha er verdens nok største kildesamlinger om Afghanistan. En i sig selv interessant historie, som tiden ikke tillader en nærmere beskrivelse; men ganske kort, Arthur Paul, amerikanske økonomisk rådgiver for den afghanske regering 1960-1965, tog sine papirer med hjem og gav dem til sit gamle universitet. Siden er samlingen vokset og plejet og moderniseret af eksil-afghanere.

Mit eget første Afghanistan-engagement begrænsede sig til at jeg på opfordring af nogle eksil-afghanere et par gange holdt en tale foran sovjetambassaden i Kristianiagade på årsdagen den 27. december for den sovjetiske invasion af Afghanistan, i 1979.

Men tilbage til 1984. En kreds af tidligere modstandsfolk stiftede Afghanistan-komiteen for at vise deres afsky for den sovjetiske besættelse af Afghanistan og for den undertrykkelse som de sovjetiske styrker udsatte afghanerne for, og for i det mindste symbolsk at yde konkret hjælp, som kunne skabe mere opmærksomhed for Afghanistan i Danmark. Der blev sagt og skrevet for lidt i Danmark om Afghanistan, mente de.

Nogle så en vis parallel til Neville Chamberlains reaktion på Sudeterkonflikten i 1938. Han mente, at det var "en konflikt i et land langt væk, mellem folk, som vi ikke ved noget om".

Komiteens oprindelige formålsparagraf lød som følger: *"At yde aktiv humanitær hjælp til ofre for krigshandlingerne i Afghanistan og til landets genopbygning"*.

Komiteen besluttede at lade sig inspirere af den sundhedsmæssige indsats i Afghanistan, som den franske organisation MSF – *Medicins sans Frontières* – i dag på dansk: læger uden grænser- var i fuld gang med.

Vi har en her i dag, der har været udsendt for MSF – et andet sted i verden – tak for din indsats Toke.

I samarbejde med en af de afghanske modstandsbevægelser Mojadeddis National Liberation Front – med danske forbindelser – sendte komiteen små teams med danske læger og sygeplejersker samt afghansk hjælpepersonel fra Pakistan ind i Afghanistan. Det var før min tid, men det er mit indtryk, at der var tale om ganske lange og besværlige rejser for at nå de

ønskede mål. I 1985 i et område højt nordpå omkring Mazar-i-Sharif foregik den første DAC-indsats.

En senere ekspedition i 1987 blev udsat for et sovjetisk helikopter-angreb. Jeg mener, at der var tab blandt det afghanske hjælpepersonel, og komiteen besluttede derefter at indstille den form for hjælp.

MSF var også udsat for adskillige brutale overgreb mod deres sundhedsfaciliteter. Mig bekendt fik MSF ødelagt fire af deres sygehuse som følge af helikopterangreb.

Der opstod en flygtningestrøm på vel omkring 4-5 millioner, der tog til Pakistan.

Når jeg tænker på de aktuelle russiske angreb på civile mål i Ukraine, må man stille det spørgsmål, går russerne frem efter samme drejebog som i Afghanistan.

Ja, så et lille sidespor vedr. MSF, som jeg som ny MF'er sammen med en af mine kolleger indstillede til Nobels Fredspris. Jeg fik at vide under hånden af de blev nr. 2 – det var det år biskop Tutu fik prisen. Men jeg fik besøg af MSF's ledelse, der kom til København for at sige tak. Mange år senere fik MSF dog omsider meget fortjent prisen.

I stedet for aktivitet inde i Afghanistan indgik DAC et samarbejde med den norske komité AIN om at oprette et sygehus i et af stammeområderne – North West Frontier Territory - tæt på Afghanistan til behandling af sårede og til uddannelse. Til grund for projektet lå et Danida tilskud på 8 mio. kroner og et lignede

beløb fra det norske udviklingsdepartement. Desværre droppede det norske udenrigsministerium sin del, og projektet måtte opgives.

Den danske komité besluttede i tråd med at kunne observere befrielsen af større og større landområder i takt den sovjetiske tilbagetrækning, at oprette et lille forsøgssygehus inde i selve Nangahar-provinsen midt mellem Khyberpasset og den store provinsby Jalalabad.

Her kom jeg ind i billedet, fordi jeg i efteråret 1987 var blevet valgt som formand for DAC. Man manglede en formand og kendte lidt til mig, da jeg havde ydet lidt praktisk hjælp på Christiansborg som MF'er, til komiteen.

Det var en ganske særlig oplevelse for mig i en periode at arbejde sammen med disse gamle modstandsfolk. Jeg fik et indblik i hvor hård en kamp flere af dem havde været igennem, og hvor høj en pris de havde måtte betale under krigen og mange år efter, for at være gået aktivt op mod besættelsesmagten og ikke mindst mod landsforræderne, også kaldet stikkerne.

Tja, så pludselig i sommeren 1989 befandt jeg mit på hastebesigtigelse inde i Afghanistan fordi en stor sovjetisk raketbåren bombe var slået ned ikke langt fra vores lille sygehus. Gorbatjov havde givet den kommunistiske regering i Kabul en afskedsgave – et antal såkaldt SCUD-raketter, der blev anvendt til at bombardere udvalgte mål i de befriende områder. Angiveligt betjent af sovjetiske teknikere. Vi kunne ikke ignorere denne fare, så beslutningen var enkelt nok, men trist, vi måtte trække vores folk ud og lukke ned.

Men så dukkede der en god udfordring op i det nordlige Pakistan tæt på grænsen til Afghanistan. Vi kom i god dialog med nogle civile amerikanere, der drev en klinik i bjergbyen Chitral omkring 200 kilometer nord for Peshawar.

Det blev til en rigtig god indsatsperiode for komiteen med det sygehus, som vi gradvist udviklede for en flygtningegruppe på ca. 40.000 mennesker i Chitral, en god halv times lidt spændende flyvning nord for Peshawar eller en dagsrejse gennem ad en besværlig vej over Lovari-passet. Vi besøgte denne amerikanske klinik, der skulle lukke ned af interne grunde. Vi fik det hele gratis af amerikanerne forudsat, at vi beholdt personalet. De fik til gengæld lidt eftertragtede danske souvenirs, som ellers ikke var tilgængelig i Pakistan.

Vi udbyggede klinikken til et lille sygehus med operationsstue og det hele. Vi udvidede, ikke særlig dyrt med fire store praktiske telte, som vi købte billigt af den danske hær og fik fløjet ud til Islamabad. Det fordoblede vores sengekapacitet. Det var meget praktiske telte med god udluftning, så der var få infektioner.

Det skal nævnes, at for at undgå lokal uvilje i Chitral overfor et velfungerende dansk sygehus for afghanerne, havde vi åben en dag om ugen for lokalbefolkningen til behandling, og naturligvis gratis.

Det blev til behandling og undervisning i rolige omgivelser frem til 1993, hvor flygtningene begyndte at vende hjem. Den kommunistiske regering i Kabul var faldet, som konsekvens af at tilskuddet fra Moskva efter Sovjetunionens sammenbrud var hørt op, og de syv modstandsgrupper fik magten i Kabul og indgik en

samarbejdsaftale, som virkede et stykke tid. Optimismen steg, flygtningene vendte hjem. Vi manglede patienter, så vi pakkede det hele ned og opmagasinerede tingene hos den danske hjælpeorganisation DACAAR, og sagde pænt farvel til vores afghanske medarbejdere, hvoraf flere hos os havde fået ganske god undervisning som sygepassere. Det viste sig alt for usikkert og upraktisk at flytte med dem over grænsen til den nærliggende Badakshan-provins, så vi valgte efter grundige undersøgelser at flytte vestover.

Det er historien før DAC's mangeårige – og fortsatte indsats – i Herat, og dermed slutter min orientering. Det korte af det lange, vi ydede en værdsat indsats og lærte meget om afghanerne med arbejdet i Chitral, som kom os til gavn, da vi for alvor begyndte i Vestafghanistan for en langt større befolkningsgruppe et par år senere.

Tak for jeres opmærksomhed.

Viggo Fischer, 27. oktober - 2024